

Göteborgs Universitet
Institutionen för socialt arbete
Famijeterapeuterna Korsvägen AB
Fortbildning för familjehemssekreterare
med fokus på handledning av familjehem
B-uppsats

Höstterminen 2008

Ett lekfullt arbete
Handledning av två familjehem med hjälp av BOF – Barnorienterad
familjeterapi

Författare:
Roger Gustafsson
Marie Svantesson
Liselotte Vergara Modin

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning.....	1
2. Syfte	1
3. Metod	1
4. Teori	2
5. BOF (barnorienterad familjeterapi).....	3
6. Om handledning	5
7. Om familjehemsföräldrars uppdrag.....	8
8. BOF-lek med Tim	11
9. BOF-lek med jenny.....	14
10. Intervju med Tims familjehem	16
11. Intervju med Jennys familjehem	17
12. Slutdiskussion-studien	19
13. Litteraturlista.....	21

Bilaga 1. Frågeformulär

Bilaga 2. Informationsfolder

INLEDNING

Det finns ett myntat begrepp som med ett lätt förakt lyder att man befinner sig på ”sandlådenivå”. I vårt fall är det något som vi gärna söker oss till och uppskattar att befinna oss i.

Tänk att i mogen ålder få ägna sig åt lekens magiska värld. Att just i en sandlåda få gräva med händerna i viktiga möten eller att få välja bland allsköns leksaker i mindre format för att få till ett samspel med ett barn som försöker hitta sig själv och andra. Tänk att få följa förväntansfulla vuxna familjehemsföräldrar som i vissa fall till och med ger avkall på sin blyghet för att lära känna sitt nya barn. Ett gemensamt arbete där filmkameran också visar det man annars så lätt kan glömma bort.

Vi skall berätta om BOF, barnorienterad familjeterapi som får oss vuxna att för en stund koppla bort hjärnan och hänge sig åt känslan.

Familjehemsvården är i ständig utveckling och för att göra sig påmind om detta kan man tänka tillbaka på Martin Tomasson sockenpojken som Harry Martinsson skriver om i Nässlorna blomma.

Jag var liten i lyssnandets dagar.

Tandlösa munnar berättade i sena höstar
om spetälsk kärrsäd och

beska mjöldrygans blomma.

Jag frös vid min barndoms härd.

SYFTE

Vi vill undersöka om BOF kan vara en verksam arbetsmetod för att handleda familjehem. Vi försöker koppla teorier om handledning till vårt arbete med BOF utifrån familjehemmens uppdrag.

Våra frågeställningar är:

Kan BOF vara ett möjligt redskap för familjehemmen och oss att lära känna barnet. Ger BOF oss som handledare större möjligheter att hjälpa familjehemmen att möta barnets behov.

Upplever familjehemmen BOF lekarna som meningsfulla för sitt uppdrag.

Tycker vi som handledare att vi bättre kan förstå hur familjehemmets vardag med barnet ser ut.

METOD

Vi har följt två syskon som placerats samtidigt i var sitt familjehem under våren 2008.

Vi valde att arbeta med just dessa barn och deras familjehem av flera anledningar.

Barnen har växt upp under liknande förhållanden i sin ursprungsfamilj. Barnens tidigare liv har präglats av stor omsorgsbrist, gränslöshet med tydliga inslag av våld.

Båda barnen kom till sina nuvarande familjehem via institution respektive jourfamilj.

Vi visste från dessa tidigare placeringar att sannolikheten var stor att familjehemmen skulle komma att utsättas för stora påfrestningar.

Vi har arbetat parallellt med BOF i båda familjehemmen. Utöver det vanliga BOF innehållet, med filmade lekar och eftersamtal, har vi gjort en längre intervju med varje familjehem.

TEORI

Det finns litteratur som beskriver hur BOF kan användas i behandling och utredning. Däremot har vi inte funnit någon litteratur som beskriver hur man kan använda BOF som ett verktyg i handledning.

Bland den litteratur som funnits i vår utbildning om handledning har vi valt att utgå från Lilja Cajvert och Björn Wrangsjö med flera där det redogörs för handledningsprocesser utifrån ett systemiskt och ett psykodynamiskt perspektiv. Båda perspektiven är tillämpliga när vi arbetar med BOF.

Vi har också valt att utgå från familjehemmets uppdrag som det beskrivs i boken "Providing a secure Base in Long-term Foster Care" av Beck,Schofield. Författarna fokuserar på behovet av att knyta starka band mellan vuxna och barn, som också är ett centralt fokus i arbetet med BOF.

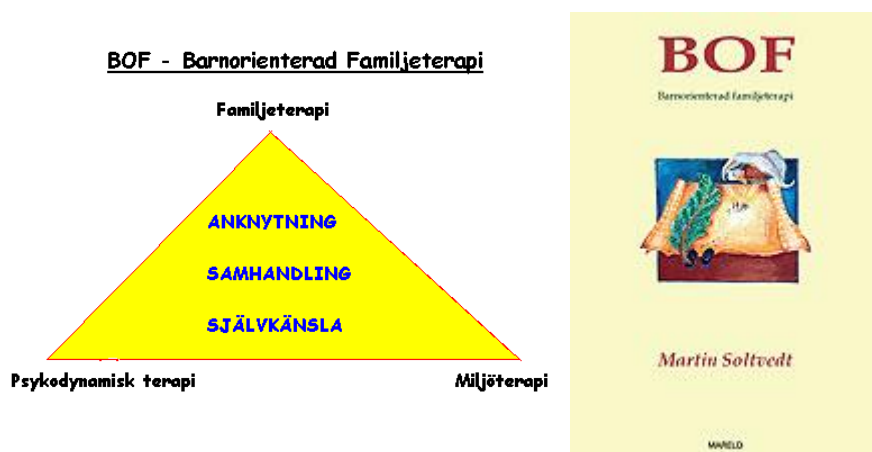
När vi läste Tom Andersens "Reflekterande processer" upptäckte vi att han på sid 15 i punktform angav en programförklaring för sitt sätt att tänka kring samtal. Vi menar att de punkterna mycket väl kan fungera som en teoretisk bas för hur vi ser på arbetet med både handledning och BOF.

- **Att bli deltagare i stället för observatör**
- **Att människor inte kan förändras utifrån**
- **Att sluta diskutera i de slutna rummen**
- **Att erkänna den andre innan man känner den andre**
- **Att studera sitt eget arbete, sitt eget tänkande och grundläggande antaganden**

OM BOF (BARNORIENTERAD FAMILJETERAPI).

En central fråga inom familjehemsarbetet handlar om hur familjehemmet bäst kan förstå, möta och tillgodose det enskilda barnets behov. Alla som arbetat med placerade barn under någon längre tid har sett dessa svårigheter på nära håll. Barn som inte kommer tillräckligt in i familjen, som bär med sig en främlingskänsla eller familjer som inte förstår sig på och har svårt att ta till sig barnet. Ibland blir en omplacering oundviklig. Det är i arbetet med att hjälpa familjehemmet till att kunna möta det placerade barnet på ett sådant sätt att barnet känner sig förstådd, accepterad och omtyckt som vi kommit att intressera oss för frågan om att arbeta med BOF kan vara en fruktbar väg att gå.

Vi vill därför kortfattat redogöra för vilka teorier BOF bygger på och hur strukturen i BOF ser ut.

Barnorienterad Familjeterapi (BOF) är ett arbetssätt framvuxet ur terapi med barn och terapi med familjer. Det är den norske psykologen Martin Soltvedt som utarbetat metoden och använt sig av den i kliniskt arbete i drygt 20 år. Han har skrivit boken om BOF (2005), utgiven på Marelds förlag. Tillämpningsområdet har varit och är till allra största delen terapi med familjer där det finns biologiska band mellan barnen och de vuxna. Det som gjorde att vi såg BOF som ett så intressant sätt att tänka och arbeta med inom familjehemsvården var både innehållet och strukturen.

Först några ord om ramarna och strukturen:

Det första mötet som vi kallar kontraktsamtal sker mellan föräldrarna och terapeuten. Föräldrarna får beskriva familjens svårigheter som har med barnet att göra. De får kort berätta om familjens historia och om svårigheterna funnits under längre eller kortare tid. Om terapeuten bedömer att BOF kan vara till hjälp för familjen erbjuds de att arbeta tillsammans med terapeuten i gemensam lek. Varje lektillfälle kommer att vara i ca 20 minuter. Terapeuten visar föräldrarna sandlådan (som är i bordshöjd) och leksakerna, som består av små människofigurer av trä, djur, hus, staket, bilar, träd, möbler mm. Terapeuten presenterar också sin alteregofigur som är den lekfigur terapeuten kommer att leka genom.

Om föräldrarna vill gå vidare med BOF innebär detta att barnet kommer med till vid nästa tillfälle där terapeuten leker med barnet. Till denna gång har föräldrarna fått i uppdrag att berätta för barnet varför vi ska leka. Det är då viktigt att anledningen formuleras i relationstermer och inte handlar om någons personliga egenskaper. Föräldrarna är med i rummet och leken filmas. Att terapeuten först leker ensam med barnet fyller flera funktioner. En funktion är att föräldrarna får en tydligare uppfattning om hur en BOF-lek går till avseende ramar och struktur. Målet för terapeuten i den första leken är att få till en fungerande samhandling med barnet. Kortfattat kan samhandling i BOF beskrivas som en situation när två personer möts med ett gemensamt fokus och delad intention där turtagning skapas. Tanken är att innan terapeuten lyckas med detta ska vi inte sätta föräldern i en situation som kan bli för svår. Det kan ibland innebära att terapeuten behöver leka ensam med barnet flera gånger för att hitta rätt nivå i en lek med just det barnet. Om det är svårt att nå fram till goda samhandlingssituationer med barnet kan terapeuten genom sina egna upplevelser bekräfta föräldrarnas känsla av svårigheterna. Det kan också bli tydligare för föräldrarna på vilken nivå och i vilket tempo barnet behöver bli bemött. För att en BOF-terapi ska kunna hjälpa familjen till framsteg förutsätter det att terapeuten i tillräcklig grad vinner barnets förtroende och framför allt hur väl man lyckas skapa en arbetsallians med föräldrarna. Efter varje lektillfälle tittar vi på leken tillsammans. Om barnet vill vara med och se på filmen talar vi om leken som just lek. Kopplingen mellan lek och vardag talar bara vi vuxna med varandra om. Därefter kommer föräldrarna att leka med barnet vid tre tillfällen. Terapeuten sitter med för att kunna stödja leken vid behov. Efter dessa tillfällen träffas vi vuxna för en gemensam utvärdering. Vi avgör om vi ska gå vidare med BOF, om det tills vidare är tillräckligt med de lekar/samtal vi haft, eller om det är någon annan insats som behövs.

Sammanfattningsvis: 1. Kontraktsamtal. 2. Lek barn-terapeut. 3-5 Lek barn-förälder. 6. Utvärdering.

Innehållet i den lek som först terapeuten och sedan föräldrarna leker med barnet bygger på tanken att i samhandling/samspel skapas relationer/anknytning och ur detta bygger barnet sin självkänsla. Detta ger oss sedan möjlighet till ny samhandling/samspel som kan fördjupa relationer/anknytning och bygger på och förstärker vår självkänsla i en ständigt pågående process.

De tre teoretiska nyckelbegreppen anknytning, samhandling och självkänsla är viktiga byggstenar för barns utveckling på centrala områden. Anknytning därför att nära känslomässiga band är ett primärt mänskligt behov. Samhandling därför att det är det sätt som barn lär sig, både om sig själv och omvärlden. Självkänslan därför att den antingen hjälper eller hindrar barnet att våga ta ny steg i sin utveckling. I BOF är vi också intresserade av det som kallas delsjäl, att vi beroende på olika omständigheter upplever att olika delar av oss blir dominanta. Centralt är att ett barns alla delsjäl, som i leken kan symboliseras genom tex farliga eller aggressiva djur, får vara med och bli uppmärksammade i leken.

Strukturen bygger på största möjliga öppenhet. I leken syns både barnet och vi vuxna. Alla ser allt som sker. Gränserna mellan mitt och ditt är lika viktiga som det vi gör tillsammans i det gemensamma området däremellan. Det positiva betonar och förstärker vi och det problematiska försöker vi finna nya samhandlingsmönster för.

Det är viktigt att påpeka att BOF inte är någon strikt avgränsad manualiserad metod utan ett sätt att se och arbeta med barn och vuxnas sätt att relatera till varandra. Vi utgår från leken i sandlådan eftersom teman och mönster där kan bli så tydliga och på 20 minuter ge en förståelse för hur ett barn tänker och känner som vi annars kan ha svårt för att se. Dessutom ser vi det samtidigt och tillsammans.

Vi intresserar oss för hur barnet ser och upplever sig själv i relation till andra. Barnet får i lekens form möjlighet att visa vilka centrala livsteman det är upptaget av. I BOF-leken ges barnet utrymme för att berätta om sig själv på sin mognadsnivå och den vuxne får möjlighet att hjälpa barnet att hitta fram till olika lösningar på de svårigheter berättelsen/leken kan innehålla.

De teoretiska influenserna kommer från flera håll. Främst kan nämnas Daniel Stern (utveckling av självkänsla genom samhandling), Haldor Övreeide (samtal med barn), Helm Stierlin (dimensioner för mänskliga relationer) samt Tom Andersen, Michael White m.fl (systemiskt/narrativt perspektiv).

OM HANDLENING

I boken "Behandlarens kreativa rum- Om handledning" (Lilja Cajvert 1998) beskriver författaren dels olika teorier om projektiva processer samt att hon berättar om hur hon konkret handleder i första hand behandlare.

Cajvert skriver "att som handledare har man en uppgift att göra behandlaren uppmärksam på hur hennes inre värld berörs av varje klient och hur man genom kunskap och medvetenhet om dessa processer kan utveckla sin proffessionalitet och förmåga att använda sig själv som instrument i hjälpprocessen".

Vi gör direkt en koppling till familjehemsföräldrar och hur de reagerar på fosterbarns beteende och vad som väcks i dem när barnen visar olika beteenden. Det känns därför viktigt att känna till de vuxnas livshistoria, deras styrkor och svagheter. Genom att göra en djupintervju med varje person och sedan ha en noggrann genomgång av intervjun försöker vi att lära känna blivande familjehemsföräldrar så långt vi har möjlighet till. Cajvert skriver vidare "att intentionen som handledare är att behandlaren skall bli medveten om hur hennes föreställningar om klienten och hennes egen historia kan påverka mötet med och relationen till klienten. Det är viktigt att behandlaren alltid försöker förstå klientens problem, upplevelse och erfarenhet i ljuset av hans historia utan att hon generaliserar eller tillskriver klienten sina egna tolkningar".

Vanliga frågor i handledningen handlar om behandlarens känslor och den andra om behandlarens roll och ansvar i behandlingen.

Här känns det viktigt som handledare att vara extra uppmärksam på hur familjehemsföräldrarna beskriver sitt barn. Det är också minst lika viktigt att utgå från deras verklighet och ha förmågan att leva sig in i hur det är i just deras familj.

Familjehemmen är inte utbildade behandlare i samma avseende som professionella socialarbetare och ska inte heller ha någon professionell relation till det placerade barnet. Detta gör också att vår professionella hållning gentemot familjehemmet ser annorlunda ut än den mellan handledare och professionell behandlare.

Cajvert skriver ”att den handledningsmodell som hon förespråkar innebär en förväntan på behandlaren att reflektera över sig själv och sin del i de processer som uppstår i samspelet med klienten.

Handledning skall stimulera till vidgat tänkande och utmana till kompetensutveckling. Det är dock inte ovanligt att handledare har outtalade och ibland omedvetna förväntningar på behandlare på liknande sätt som behandlare har på klienten. Detta kan då leda till låsningar och stagnation istället för framsteg och utveckling.

När sådana svårigheter uppstår är det handledarens ansvar precis som behandlaren i behandling att stanna upp och reflektera över den egna delaktigheten i det som händer. I sitt förhållningssätt kan handledaren på detta sätt vara modell för hur behandlaren kan förhålla sig till klienten”.

Här är det viktigt att vi i handledning av familjehemmen inte tror oss veta svaren om hur saker och ting förhåller sig, utan föra ett resonemang och vara nyfiken på hur de tänker. Vi behöver också kunna vara öppna och se på oss själva. Att våra egna attityder och värderingar inte blir ett hinder som begränsar familjen att pröva de utvägar som stämmer överens med deras sätt att vara och leva.

Cajvert skriver att inom den psykodynamiska inriktningen använder hon sig av objektrelationstänkandet och dess betoning av relationernas betydelse för individens utveckling. ”Om det skapas en tillitsfull relation finns det möjlighet för reparation och förändring av svårigheter”.

Det centrala i Cajverts handledningsmodell är att ställa frågor. Hon skriver ”att frågorna har dock inget givet svar. Genom frågorna vill jag främja den handleddas inre dialog så att hon skall reflektera över varför hon handlar som hon gör. Hennes inre värld kommer i fokus, och förhoppningsvis medför detta att behandlaren bättre förstår sin delaktighet i de processer som uppstår mellan henne och klienten”. I en dialog behöver man förstå vilken innebörd orden har för den andre. Det är därför nödvändigt att tydliggöra innebörden av de ord den andre använder. Man bör vänta med att försöka tolka vad den andre säger innan man har sett på både sitt eget och den andres språkbruk. Man bör sträva efter att som handledare inta en ”icke-vetande” hållning och tillsammans skapa ett nytt språkspel (Wittgenstein). Att själv vara nyfiken och att väcka nyfikenhet hos den andra skapar en verklig dialog.

Cajvert skriver också om den Sokratiska metoden.

”När Sokrates samtalade med sin motpart lät han motparten hävda vad han ville utan att själv göra invändningar. Genom väl valda frågor i en dialog där Sokrates frågade och den andre svarade försökte Sokrates få sin samtalspartner att tänka själv och finna sin egen lösning”.

Cajvert skriver vidare ”att det är viktigt att veta syftet med sina frågor. De får inte vara bevis och förklaringsinriktade. Det kan då leda till att klienten intar en

försvarsinställning. Det skapar distans istället för närhet. Med behandlarens genuina vilja att förstå är både hon och klienten delaktiga i skapandet av förståelse.

I förhållningssättet ligger underförstått vi kan hjälpas åt att förstå, vi kan utforska tillsammans. Det behandlaren erbjuder är sin närvaro”.

Ett återkommande tema som familjehemsföräldrar tar upp är att de placerade barnen inte talar sanning eller tar saker som inte är deras. De kan ljuga om hur situationer gått till på ett sätt som för den vuxne är lätt att motbevisa. Här kan vi tillsammans i handledning utforska vad det är som gör att barnet måste förvränga verkligheten och vad det är som gör att barnet säger något som båda vet inte är sant. Den modell som vi erbjuder familjehemmen är att tillsammans med dem försöka skapa en gemensam förståelse för barnets beteende och vad barnets handling skapar för mening i barnets värld. När vi dit kan det ge familjen en större möjlighet att möta barnets handlingar med mindre inslag av frustration, ilska eller besvikelse.

Cajvert skriver om ”det patogena rummet” ett uttryck som hon använder för att skildra hur klientens problematik framträder i behandlingsrelationen då behandlaren reagerar och agerar på samma sätt som de för klienten betydelsefulla personerna tidigare gjort eller fortfarande gör. ”Det patogena rummet riskerar att skapas när relationen till behandlaren väcker motstridiga krafter inom klienten. Klienten strävar efter att skapa nya upplevelser som kan ersätta den tidigare smärtsamma erfarenheten. Samtidigt hindrar hans negativa erfarenheter honom i hans försök att bygga upp fungerande relationer. I behandlingen som blir till ett patogent rum upprepas då det redan upplevda, det som klienten egentligen söker hjälp för att reparera och bearbeta.

Till skillnad från detta finns då ”det terapeutiska rummet” som beskriver sammanhang som skapas tillsammans med klienten då behandlingsrelationen präglas av tillit och förtroende. Klienten utmanar behandlaren genom att visa och agera ut sina svårigheter, vilket kan vara ett sätt att försäkra sig om att behandlingsrelationen bär och att han genom den får möjlighet till nya erfarenheter.

För klienten blir det stor skillnad om han får möjlighet att uttrycka det upplevda för behandlaren - upprepa och bearbeta det upplevda - eller om det som upprepas med behandlaren förblir obearbetat”.

I handledning blir det viktigt att hjälpa behandlaren att förstå klientens problem, att det finns starka krafter av upprepningstvång hos klienter som inte känner tillit, som saknar erfarenhet av ”goda objekt”: Behandlaren kan nu erbjudas en möjlighet för reparation av det gamla och skapa ett rum där klienten får ny erfarenhet som kan leda till utveckling och förändring.

I handledning till familjehemmen är detta själva kärnan, att hjälpa dem att skapa ”det terapeutiska rummet”. Det är barnens möjlighet att reparera och bearbeta sina tidigare svåra upplevelser. För familjehemmet är detta både den mest centrala och kanske också svåraste uppgiften. Många av de barn som kommer från en dysfunktionell hemmiljö kan utmana familjehemsföräldrarnas tålamod, mognad och svaga punkter på ett mycket intensivt sätt. På samma sätt som barnets självbild och erfarenheter av att vara tillsammans med andra skapats genom tusentals tidigare interaktioner behöver de få pröva många gånger och erfara nya lösningar innan deras självbild och inre arbetsmodeller kan förändras. Som handledare behöver vi både kunna bekräfta alla de känslor som väcks hos familjehemsföräldrarna och samtidigt gemensamt med dem kunna finna en tankemodell som gör barnets handlingar begripliga.

OM FAMILJEHEMSFÖRÄLDRARS UPPDRAG

I boken ”Providing a Secure Base in Long-term Foster Care” (Beek, Schofield, 2004) redogör författarna för ett forskningsprojekt där man intervjuat 53 barn och deras familjehem tre år efter placeringen. I bokens första del definierar författarna vad de menar med secure base, i fortsättningen översätter vi detta begrepp med trygg bas. I den andra delen delar författarna in de placerade barnen i fyra olika undergrupper beroende på hur de olika barnens beteendemönster skiljer sig åt. I bokens tredje del går författarna igenom vilka förmågor och egenskaper ett familjehem behöver ha och vad de behöver kunna förmedla till barnet för att möjliggöra en positiv utveckling. Direkta citat ur boken har vi markerat med ”.....”.

Vi har här valt att redogöra för vad författarna menar med trygg bas och hur det enligt författarna är direkt kopplat till anknytning, vilket också är ett centralt begrepp i BOF. Vi har valt bort att gå närmare in på de olika kategorierna vad gäller barnens beteendemönster eftersom det ligger mer i periferin av vårt ämnesval. När det gäller familjehemmens förmågor och barnens behov har vi valt att beskriva hur författarna ser på förmågan till reflektion, vilket är ett centralt begrepp i handledning, och förmågan att stärka barnets självkänsla, vilket är ett centralt begrepp i BOF.

Förmåga att skapa en Trygg bas/Anknytning.

Författarna menar att Bowlbys definition av begreppen trygg bas och anknytning mycket väl är överförbar till relationen mellan familjehem och ett placerat barn. Den trygga basen handlar för barnets del om att kunna känna en säker tillhörighet och ha en självklar plats i en familj. Enligt Bowlby skapas trygg anknytning genom att barnet erfar och litar på att föräldern fysiskt, emotionellt och mentalt är tillgängliga för att svara på barnets behov. Att denna säkerhet/trygghet är förutsättningen för att kunna utforska, leka och lära. Växande tillit och föräldrarnas pålitliga tillgänglighet skapar efterhand en ökad förmåga hos barnet att alltmer kunna stå ut med olika grader av frustration även när föräldern är fysiskt frånvarande. Barnet förstår att föräldern tänker på och bryr sig om barnet även när de är på avstånd ifrån varandra. Detta gör att barnet blir medvetet om föräldrarnas medvetande om barnet. Detta leder till att barnet börjar kunna reflektera över sig själv: Vem är jag? Är jag värdefull? Får jag hjälp av andra när jag behöver? Klarar jag av att göra saker? Bowlby kallar detta för att barnet skapar inre arbetsmodeller. Sådana inre arbetsmodeller utgörs av de erfarenheter och förväntningar barnet har av sig själv och andra som skapats i nära relationer (Daniel Stern, vilken Martin Soltvedt ofta hänvisar till, använder sig av begreppet inre representationer vilket i stora drag överensstämmer med begreppet inre arbetsmodeller).

Anknytning och inre arbetsmodeller är centrala byggstenar i arbetet med familjehemsplacerade barn. Anledningen är att barnets anknytningsmönster och inre arbetsmodeller mycket starkt påverkar vad de förväntar sig av andra och styr deras upplevelser och beteende. Dessa tidiga erfarenheter ”har en tendens att vara resistent mot förändring” eftersom barnet letar efter och agerar för att få dem bekräftade. Som familjehem behöver man därför ha förmåga och intresse av att kunna reflektera över vad barnet tidigare kan ha varit med om. Den förmågan och det intresset tjänar flera syften. Dels har det att göra med barnets möjlighet att få tillgång till och acceptans för sin historia, samtidigt som det är av stort värde att man visar att barnets historia är viktig och intressant.

Dels ger det en förståelse för att barnets beteende och reaktioner har tjänat ett syfte i barnets tidigare miljö. Att det beteende och de svårigheter som barnet uppvisar inte behöver vara riktade mot familjehemsföräldrarna personligen. De behöver inte riskera att bli alltför sårade och besvikna eller känna sig personligt avvisade eller utmattade av invaderande beteende. Det ger dem en något större möjlighet att med tålmod och tillförsikt långsiktigt verka för att deras omsorgsförmåga så småningom kan hjälpa barnet att utveckla alternativa inre arbetsmodeller av sig själv och andra.

Förmåga till ett reflekterande förhållningssätt.

Författarna menar att en fundamental uppgift för föräldrar är att hjälpa barnet att förstå sig själv, förstå sig på människorna i sin närhet och göra världen begriplig. När föräldrar på ett känsligt och aktivt sätt försöker förstå hur barnet tänker, känner och upplever, förmedlar också föräldrarna en modell för barnet hur man försöker förstå en annan människa. Så småningom, vid 3-4 års ålder, kan så barnet börja tänka om sig själv och andra när det gäller hur man tänker och känner. Barnet har då getts förutsättningar för att kunna vänta något med att agera ut alla känslor. Det börjar bli möjligt att resonera, förhandla och kompromissa.

Om barnet inte fått hjälp med att utveckla en sådan förmåga har det tvingats finna andra utvägar för att hantera sina känslor. Det kan ta sig uttryck i att barnet lever ut alla känslor eller undertrycker och förnekar att de finns, ”familjehemsföräldrar har därför två uppgifter: att försöka förstå barnet, och sedan hjälpa barnet att förstå sig själv”. En av de förmågor som kännetecknar familjehem med god reflexiv förmåga är insikten att förändring tar tid. Att tidsperspektivet ofta är flerårigt. Ett exempel från intervjuerna är ett familjehem som liknar en flickas svårigheter att utveckla tillit och social förmåga vid ett träd som fått vissa grenar allvarligt skadade. Dessa grenar kan inte växa i samma takt som de andra. En annan familj med en pojke som blir alldeles utom sig vid överkrav förklarar det med att han när han som liten tvingades vara ansvarig för ett yngre syskon i långa perioder tvingades bli någon han inte var. Den vuxne som vill förstå ett barn försöker sätta sig in i barnets situation. I en av intervjuerna ges exempel på när en familjehemsförälder är på picnic med ett barn och biologisk förälder. Trots att barnet tydligt visar när det fått nog upphör inte den biologiska föräldern att truga med mer mat. Familjehemmet kopplar detta till att även detta barnet i sin vardag värjer sig i olika kravsituationer. Ytterligare ett familjehem försöker förstå en flickas oförmåga att sätta sig in i en annan människas situation med att hon som liten levde i en miljö där all hennes energi gick åt till att skydda sig själv. Det som är av störst vikt är inte huruvida familjens försök att förstå barnets beteende är den sanna eller rätta förklaringen. Det som har betydelse är att familjen försöker se en mening i barnets sätt att vara med andra. Det möjliggör också en känsla av att man verkligen förstår barnet och lättare kan skapa känslomässiga band. Reflexiva familjehem försöker förstå hur barnets sätt att vara påverkar dem själva. De är också öppna för att försöka förstå sina egna behov och accepterar både sina styrkor och begränsningar.

Förmåga att stärka självkänsla.

Föräldrar som visar att de villkorslöst accepterar och älskar barnet hjälper barnet att uppleva sig själv som någon värd att älska, glädja sig åt och intressera sig för. Allt eftersom barnet växer skapar föräldrarna förutsättningar för att barnet ska kunna

uppleva sig själv som någon som kan lyckas med att klara olika uppgifter, som får uppskattning och bekräftelse på att han/hon har värdefulla förmågor. Barnet får då förutsättningar för att också hantera situationer när man misslyckas med något eftersom man bär på en självkänsla av att i grunden vara värdefull och älskad. Med en god självkänsla följer också att man utifrån sin mognadsnivå kan ge omtanke och intressera sig för andra.

För många av de placerade barnen gäller att de fått otillräckligt med omsorg och stöd för att kunna utveckla en positiv självkänsla. När ett familjehem försöker skapa förutsättningar för att stärka barnets självkänsla kan upplevelsen bli att barnets reaktioner försvårar och ibland omintetgör de goda försöken. Barn som är provocerande, utagerande, avvisande skapar istället lätt ett negativt gensvar från de vuxna. Det kan kännas hopplöst att ge värme och uppskattning till ett barn som ofta inte verkar bry sig eller som missförstår intentionerna i vad man säger och gör. För familjehem gäller att ha stort tålamod och kunna ta tillvara även små framsteg. Även här är det centralt för familjehemmet att ha ett reflekterande förhållningssätt. Parallellt med förmågan att hjälpa barnet till en bättre självkänsla löper förmågan att försöka förstå och sätta sig in i hur barnet upplever, känner och tänker. Ett familjehem behöver både se att barnet har sina svårigheter och acceptera dem som en del av barnets person och samtidigt anstränga sig och kunna hoppas på att förändring är möjlig. Känslan för barnet är inte villkorat med förändringar men man är samtidigt uppmärksam på de möjligheter som uppstår. Trots de bekymmer som finns i och runt barnet har man en tillit till barnets förmåga till utveckling. En familjehemsförälder säger angående den placerade flickans problem i skolan som har att göra med att hon pratar för mycket ”...fast jag vill inte att hon förändras för mycket eftersom det är sådan hon är”. En annan familjehemsförälder säger när hon talar med sin flicka som sagt att hon aldrig ska göra på ett visst sätt igen ”det är bra att du har bestämt dig, men någon gång brukar det ändå bli för svårt, du kommer att bli bättre och bättre på detta så därför behöver du inte känna dig misslyckad om du inte klarar det hela tiden”.

Boken ger ett annat exempel från ett familjehem med en pojke som kan få kraftiga utbrott. Familjehemsföräldern säger ”när han gör så där.....då är det inte han egentligen”. Författarna påpekar att detta kan vara ett problematiskt sätt att se på sin pojke. Genomgående för de familjehem som lyckas ge sina placerade barn en bättre självkänsla är att de talar om barnen med värme, glädje, entusiasm, medkänsla och respekt. Att familjens liv berikats, att de gläds åt att de och barnet har varandra. Familjen hade utvecklat strategier som gjorde att de svårigheter barnet brottades med kunde lösas utan att barnet behövde känna sig misslyckat eller övergivet.

BOF-LEK MED TIM

I december 2007 träffar vi familjehemmet Bengt och Lena för första gången och informerar dem om BOF och hur det går till. Hos familjen bor Tim som är 7 år sedan tre månader tillbaka.

18/1 2008 Liselotte tejping (leksamtal) med Tim.

Vi valde att börja med tejping för att visa hans historia och lät honom använda de figurer han behövde. Det visade sig att detta var på en för svår nivå för honom. Leksamtalet blev kaotiskt. Tim är på en icke åldersadekvat nivå, han undersöker materialet och har ingen symbolnivå. Han är upptagen med att stänga ute pappan och göra mamman till sin partner. Han bygger staket så att Bengt inte kan komma in. Han vill också gifta sig med Lena efter att ha bott i familjen i tre månader.

Eftersamtal

Tim måste leka med mycket enklare material än dockor/människofigurer. Vi väljer därför att till nästa gång använda bara händer och byttor.

Tim har svårigheter med hur gränserna ser ut mellan sig själv och andra, inte minst mellan barn och vuxna.

Han måste lära sig hur ett relationsmönster mellan mamma, pappa och barn ser ut.

25/1 Tim leker med Liselotte.

I sandlådan finns bara händer och byttor. Det finns inga gränser i form av staket och inga mina och dina områden. Liselotte behöver vara aktiv och gränsa honom i leken. Han leker lugnt och koncentrerat. Följer och känner av när man gränsar honom då han är på väg att bli för aktiv i leken.

Titta på filmen med familjen, eftersamtal och reflektion.

För den av föräldrarna som skall leka med Tim nästa gång, kan vi se att det är viktigt att sätta ord på vad Tim gör och vad vi själva gör. Gränserna är viktigt, mitt och ditt område skall markeras med en gräns. Tim måste lära sig att skydda sig själv och andra. När man stoppar Tim i leken kan man hålla på hans hand en stund utan att låsa fast. Vi beslutar att Bengt skall leka med Tim nästa gång och att de bara skall ha byttor och bilar.

1/2 Bengt leker med Tim. Lek 1.

Bengt gör en gräns mellan dem i sanden med fingret. De har byttor, skedar och var sin bil med flak. Maktkampen mellan dem startar med en gång. Tim försöker ta över leken hela tiden och får det mesta han ber om av Bengt. Tempot är uppskruvat och Tim utmanar Bengt mest hela tiden. Det finns ingen röd tråd i Tims lek, inget sammanhang. Bengt skapar instinktivt ett eget område i ena hörnet som han behöver som en fredad zon. Det som händer då är att Tims uppmärksamhet riktas mot att ta sig in i den zonen.

Titta på filmen med familjen, eftersamtal och reflektion.

Familjehemmet kan se att Tims lek var lugnare när han lekte med Liselotte än med Bengt. Tempot dämpas av att man imiterar, vilket är grunden när små barn lär sig leka. De kan också se att Tim pratar babyspråk med Bengt, vilket han inte gjorde med

Liselotte. Vi kan se att när Tim tog all sanden kunde Bengt ha stoppat leken och sagt: ”detta är inte det vi leker, nu börjar vi om”. Vi ser vidare att linjen i sanden inte är en tydlig gräns för Tim. För honom kan det lika gärna vara en väg. Vi kommer överrens om att Bengt skall använda staket nästa gång. De kan också vända lådan (som är rektangulär) på andra hållet för att Bengt lättare kunna kontrollera gränsen.

7/2 Bengt leker med Tim Lek 2

De vänder lådan åt andra hållet, använder bilar, byttor och staket. Bengt har byggt en port i mitten på staketet som Tim hela tiden försöker riva och forcera. Porten är mycket central i leken som handlar om att hälsa på varandra. Den här leken blir mer koncentrerad och Bengt och Tim får ett gemensamt fokus att samhandla och förhandla om. När Bengt hälsar på Tim och återvänder till sitt område snabbare än vad Tim vill, ser man att han blir besviken och kastar saker tillbaka på Bengts sida.

Titta på filmen, eftersamtal och reflektion

Lena känner igen Tims beteende hemma där han försöker forcera alla inhägnader i området där de bor. Hon får gränssätta honom hela tiden när de är ute och går och påtala att det inte är deras mark.

Kanske kunde Liselotte ha hjälpt Bengt mer aktivt att styra leken när Tim är så ihärdig i att forcera porten.

4/3 Bengt leker med Tim Lek 3

Bengt och Tim använder samma material som förra gången. Bengt ber Tim att öppna porten, vilket han gör. Bengt visar på det sättet ramarna för deras samlek/relation. Det ger Tim en erfarenhet av att bli inbjuden och vara välkommen. Detta till skillnad från att hela tiden invadera och bli bortmotad. Tim fortsätter dock att testa olika sätt att ta sig förbi Bengts gränser. Tim utmanar Bengt och de goda stunderna är korta, men ibland blir det bra samlek. Tim är fortfarande mycket upptagen av grinden. I leken utvecklas ett betalningssystem för olika tjänster.

Titta på filmen, eftersamtal och reflektion.

Tim imiterar ibland samma lek som Bengt och leker då som ett litet barn. Det kan vara bra att till nästa gång inte ha så många bredvidfaktorer som t.ex. betalningen. Bengt kan ta i Tims hand och hålla kvar och titta honom i ögonen för att markera att han inte gillar något nästa gång. För att få en tydlig kontakt med ett barn där det inte räcker med en muntlig instruktion kan det vara nödvändigt med en fysisk beröring och en tydlig ögonkontakt. Detta kan man göra för att t.ex. få ner tempot i leken. Bengt kan också pyssla lite själv i sitt eget område en stund. Det är lätt att dras med i Tims tempo.

28/3 Bengt leker med Tim Lek 4

De använder samma material som tidigare och var sitt hus. Bengt markerar när Tim inte respekterar gränsen. Bengt sätter ord på och kommenterar det de gör vilket gör att Tim får en mening i det som sker. Bengt lyckas få ner tempot i leken eftersom han är mycket följsam och han får leken att bli lättsam. Bengt upptäcker fel på grinden och låter Tim laga den. Bengt frågar Tim några gånger om saker han gör är ok, bra som förebild. Bengt gränssätter Tim flera gånger när han gör saker inne på Bengts tomt, som t.ex. strö sand(regna) eller parkera sin bil.

Titta på filmen, eftersamtal och reflektion.

Både Lena och Bengt säger efter att ha sett filmen att de ser att Tim inte orkar leka så länge. Vi funderar över om det kan bero på att leken är krävande för Tim eftersom han blir bemött på ett sätt han inte är van vid eller känner igen i leken. Bengt har blivit säkrare i sin förmåga att gränssätta Tim och att sätta ord på det de gör. Detta gör också att stunderna av god samhandling möjliggörs.

8/5 Bengt leker med Tim Lek 5

De använder samma material som tidigare och utökar med var sin docka. Tims docka heter Bengt. Tim flyttar runt sitt hus och gräver ner det vid ett tillfälle. En stund orkar han inte leka mera och börjar gräva i sanden med händerna. De kör runt med sina bilar och dockor.

Tim respekterar gränser bättre än tidigare. Bengt får hålla hans hand en gång då Tim leker för vilt. Tim har svårt att i leken visa att en sak leder till en annan. Han byter fokus snabbt utan sammanhang. Tim lägger gärna beslag på Bengts saker, men de har också projekt på gång som Bengt skapar.

Titta på filmen, eftersamtal och reflektion

Då Tim byter fokus snabbt är det viktigt att Bengt hjälper honom att vara kvar en längre stund i det som pågår. När Tims lek blir för osammanhängande och splittrad kan Bengt gärna hålla kvar hans hand lite längre och skapa ögonkontakt med Tim. Till nästa gång kan Bengt leka mer för sig själv på sin sida. Detta för att se hur Tim hanterar situationer där han behöver kunna stanna upp och vara i sig själv balanserat med att vara i kontakt med Bengt.

För att överföra det vi prövat i leken till vardagslivet kan familjen hemma spela kort, memory eller hjälpas åt att duka bordet.

14/5 Bengt leker med Tim Lek 6

De använder samma material som förra gången och tar också med var sitt djur. Tim väljer en häst. Han visar stor omsorg om sitt djur. De leker lugnare och Bengt är mer konsekvent i att sätta gränser, vilket märks på Tim som heller inte utmanar lika mycket som tidigare. Bengt låter Tim ta mer ansvar i det de leker med att lasta och reparera saker. Vid ett tillfälle då Tim skulle kunna hoppa över staketet gör han inte det. Tim markerar sin egen gräns/integritet vid ett tillfälle där han ber Bengt gå in till sig för att Tim skall sova.

Titta på filmen, eftersamtal och reflektion

Bengt hjälper Tim med ramarna. Vi undrar om Bengt kände sig avvisad då Tim går in till sig, men Bengt svarar att det gjorde han inte. När Bengt låter Tim ta mer eget ansvar i leken tror vi att det stärker Tims självkänsla. Vi blev överraskade av Tims förmåga att ta ansvar för sina djur och sköta om dem. Vi är alla överens om att det är en stor skillnad från första leken till den sista. Tim kan nu leka med ett lugnare tempo och han respekterar gränser betydligt bättre.

Vi bestämmer tillsammans att Lena ska leka med Tim till hösten.

BOF-LEK MED JENNY

2008-04-09 Första samtalet med Anders och Gunilla Larsson.

Vi berättar om BOF och familjehemsföräldrarna fyller i var sin bekymringskurva. Jenny som är 10 år har varit placerad i tre månader och bekymren har ökat rejält från månad 1 till månad 3. Vi bestämmer att Gunilla skall leka i sandlådan med Jenny utifrån att Gunilla är hemma på heltid och har mest kontakt.

2008-04-28 Första leken i sandlådan. Jag och Jenny. Min alterego docka heter Elsa.

Jenny bygger upp ungefär som jag gör och är mån om att göra rätt.

Hon har två familjer. Hennes docka är en ängel och det finns också en orm med. Hon börjar med att leka själv inom sitt område. Jenny är enkel att hitta i leken. Ängeln besöker den andra familjen och hon är mycket mån om att skydda människodockorna från ormen. Vid ett tillfälle tänkte hon hämta mig för att få bort ormen men sprang istället tillbaka och slängde ut ormen själv. Hon kanske inte litade på att jag kunde hjälpa henne med det.

Vi tittar på filmen, eftersamtal och reflektion: Vem är Jenny i deras familj och hennes funderingar på i hur hög grad hon tillhör dem. När det gäller ormen och hur man skall hjälpa Jenny att hantera det problemet uppfattade inte jag vikten av att handleda och förbereda Gunilla inför nästa lek.

2008-05-07 Andra leken i sandlådan. Gunilla, Jenny och jag. Gunilla bor tillsammans med sin man. Jenny är ängel igen, bor med sin man och sina barn. Hon har flera djur och två ormar ligger utanför huset. Jenny är förväntansfull. Vi besöker Jenny tillsammans och det visar sig att ormarna inte är att lita på. Gunilla får ta hjälp av sin man som är stor och stark. Jenny lämnar bort sina katter, först en till Gunilla och kommenterar sedan att ”Markus och jag har bestämt att vi skall lämna bort de andra katterna också”. Vi får dela på dem. Ormarna är som sagt i vägen igen och vi försöker komma på lösningar hur vi skall bli av med dem.

Vi tittar på filmen, eftersamtal och reflektion: Det är bra om Gunilla kan vara tillräckligt stark själv, och inte behöva ta hjälp av en man. Hon skall också förmedla att hon kan hantera ormarna och hjälpa Jenny med att hitta en lösning för dem. Inte se dem som ett problem utan vara intresserad av vad de kommer ifrån, och hur de kan finnas till utan att skada någon annan. Det var fint att Gunilla tog hand om kattungen och var så glad över att den kom till dem. Man hade också kunnat tänka sig att Gunilla hade hört med Jenny om hon istället hade behövt hjälp med att ta hand om katterna själv.

2008-05-14 Tredje leken i sandlådan. Gunilla, Jenny och jag. Jenny bygger först en stor inhägnad för djuren och sedan ett stort utrymme för sin familj. I leken är det mest ett av barnen som styr. Det händer många saker i hemmet och det ser ut som om Jenny kanske iscensätter tillvaron så som hon uppfattade den i sin biologiska familj. Ormarna finns med och ligger på allmänningen. Gunilla har valt att vara ensam vuxen och hon har också en liten krokodil som heter Kroko i hemmet.

Leken är ganska intensiv och Gunilla får lära sig att rida. Jenny hälsar på hos Gunilla och är lite rädd men ändå nyfiken på Kroko. Gunilla visar tydligt i leken att hon är en vuxen trygg person. När Jenny låter sin lilla docka gå ensam till Gunilla, är Gunilla noga med att det måste finnas vuxna som tar sällskap med henne.

I denna lek visar Gunilla tydligt att det är den vuxne som tar ansvar för vad som sker. Under lekens gång slänger Jenny iväg ormarna.

Vi tittar på filmen, eftersamtal och reflektion: Det var bara att ge tillbaka den positiva bild vi såg av leken och vi bestämde att Gunilla skulle leka själv nästa gång. Vad vi tappade bort var att undra över vart ormarna tog vägen.

2008-05-29 Fjärde leken i sandlådan. Gunilla och Jenny. Gunilla bygger upp sitt hem och är ensam vuxen. Jenny bygger stort igen med djur, stor familj och en bil med flak. Hon tar tag i ormarna men lägger tillbaka dem med en gång.

Sedan startar en mycket intensiv lek. Jenny identifierar sig med de olika familjemedlemmarna och mister i det kontakten med sig själv. Skriken blir mycket verkliga och hon låter som en fågelunge. Hon börjar ganska snart med att låta Gunilla få åka med i hennes bil och hon kör helgalet. Gunilla stoppar det och säger att hon inte vill åka med på det sättet, utan säger "om jag skall åka med dig så får du köra lugnt". Mycket bra här hjälper Gunilla Jenny att dämpa sig och "ramar in" henne på ett tydligt sätt. Leken fortsätter med att hemska saker händer kvinnan i familjen, hon blir sjuk och Jenny ropar på hjälp. Gunilla går då in och förklarar lugnt och tydligt att hon skall se till mamman och hjälpa henne. Det är också trygga signaler till Jenny. När båda föräldrarna ger sig iväg frågar Gunilla vem som skall passa barnen. Det är också ett viktigt budskap.

Innan vi har eftersamtalet med familjehemmet får vi handledning av Sidsel Haug (BOF-terapeut som arbetat tillsammans med Martin Soltvedt under flera år). Sidsels reflektion är att BOF-leken tydligt visar vad Jenny brottas med, men hon behöver förmodligen terapi på BUP. Hon har varit med om så svåra saker att hon har svårt att hålla ihop sig. Hon blir olika personligheter.

Vi tittar på filmen, eftersamtal och reflektion: Gunilla gör helt rätt som dämpar Jenny och reglerar hennes beteende. Gunilla håller henne så att säga. Det som är viktigt framöver är att själv försöka ha ett lugnare tempo både i leken och i talet.

Vår bedömning är att Jenny för fort har kommit nära det som ännu är för svårt att hantera för henne. Vi väljer därför att Jenny och Gunilla nästa gång ska mötas på en klart enklare och ofarligare nivå. Vi föreslår därför att nästa lek bara skall bestå i ett möte med händerna i sanden.

2008-06-17 Femte leken. Gunilla och Jenny. Sker enbart med händer i sanden. Ett lugnt och fint möte. Jenny som innan också önskade att få leka på vanligt sätt är trött och nöjd med det som blev.

2008-08-26 En träff med Gunilla, Anders, Lars-Åke, Liselotte och jag.

Vi summerar lite om BOF lekarna och tänker nu att Anders och Jenny skall leka några gånger i höst.

INTERVJU MED TIMS FAMILJEHEM

Bengt och Lena beskriver att de var bra förberedda och att de efter informationen förstod vad BOF leken gick ut på. De uttryckte ”vi kände inte att det var ni som var experter och att vi inte kunde något”.

Lena var den som satt bredvid och tittade på leken. Hon beskriver att hon kommer ihåg alla lekarna, vilket inte Bengt gjorde som var den som lekte. Däremot säger de båda att när de hade haft eftersamtalen så var de på samma plan”. Bengt säger att leka passar honom väldigt bra och dessutom har det varit intressant med eftersamtalen, när man ser tydligt vad man gjort och inte gjort. Ett exempel på en reflektion som Bengt minns är att han i leken ett betalningssystem som tog alldeles för stor plats. Bengt tyckte att det var bra att vi styrde upp honom vilket gjorde att det var lättare att få tag på Tim i leken. Båda uppger att ”vi har haft ett gott samarbete och vi skulle sagt ifrån om vi inte kände att det stämde”.

Både Bengt och Lena uppger att i alla lekar handlar det mycket om gränsdragning. Det har varit direkt överförbart på hemmaplan. Dels genom att Lena får gräns sätta Tim när de varit ute och promenerat då han velat klättra in på grannens marker dels genom att bara låta honom cykla inom ett visst område kring gården.

Tim har på senare tid blivit mycket bättre på att respektera deras revir, både när det gäller sovrummet och hans fostersystems rum. Tim respekterar också mer och mer sina närståendes gränser, och då framför allt Bengts. Lena tycker därför att det skall bli spännande att se om det blir någon förändring, nu när det är hennes tur att leka i BOF. Hon tror dock att hon har ett stort arbete framför sig, men känner en trygghet i att veta att Liselotte finns med.

Däremot har Tim svårare med gränser utanför familjen, som exempel kan han inte låta sina klasskamrater vara ifred. När han passerar dem måste han ta på alla.

Både Bengt och Lena uppger ”att antingen fjäskar Tim eller förolämpar någon, det är hans motpoler. Ingenting är vanligt när det gäller Tim”. De tycker att hans stora problem är samspel med andra människor. I skolan leker han alltid vid sidan om de andra barnen eller ensam i dockvrån och ofta är det i ett litet område.

Samspelet med Bengt fungerar som bäst när de staplar ved. Bengt säger ”då vet han vad han skall göra, han är som en marionettdocka”. I andra sammanhang försöker han hela tiden att hitta ett annat att göra saker på.

Beträffande leken i sandlådan säger Bengt att det var en väldig trygghet, kändes som en bra backup när Liselotte var med vid första leken. Vidare tyckte Bengt att han blev tydligare i sin gränsdragning och att det var lättare att få tag i Tim allt eftersom lekarna fortgick. Det blev tydligt att Tim respekterade Bengts gränser mer och mer för varje lek. Han tyckte däremot att det var svårare att hitta på nya saker eftersom Tim blev tröttare av all gränsdragning.

Både Bengt och Lena tycker att de har fått mycket god hjälp när de har tittat på filmerna. Vid eftersamtalen har de fått bra minnesbilder hur det var i leken som de sedan kunde använda i verkligheten. De uppger att ”det här är ett mycket bättre sätt att använda sig av och mycket tydligare än ett vanligt samtal om ett barn”.

INTERVJU MED JENNYS FAMILJEHEM

När det gäller frågan om hur vi förberedde familjen inför BOF-sessionerna svarar bägge familjehemsföräldrarna att de blivit väl förberedda. Att de fick se när Marie lekte första gången med Jenny gjorde att Gunilla förstod tillräckligt väl vilka ramar och vilken struktur som gällde i en BOF-lek. Gunilla säger att hon kände sig lite spänd i början men att det gick lättare sedan.

Som svar på frågan om det var något särskilt de kom ihåg från lekarna och eftersamtalen tar Gunilla som exempel händelsen från den fjärde leken när Jennys figurer svimmar och håller på att dö. Gunilla säger att när Liselotte eller Marie i eftersamtalen sagt om något som skedde i leken att ”det där gjorde du bra”, har inte Gunilla alltid varit säker på hur de menat. – Ni såg mer än jag fattar, säger Gunilla. Liselotte frågar vad Gunilla tror hade hänt om hon låtit Jennys figurer bli utlämnade helt åt sig själva. – Då hade det blivit katastrof, svarar Gunilla. Liselotte förklarar att det är just därför det är så viktigt att Gunilla visar Jenny att Gunilla är stark och kan fånga upp det som Jenny gör. – Det är så enkelt vi menar säger Liselotte. – Då förstår jag, svarar Gunilla.

Vi diskuterar sedan om det är något särskilt från lekarna eller eftersamtalen familjen haft hjälp av. Familjen har svårt att ge något konkret svar. Vi frågar hur de tänker om att Jenny flera gånger haft med ormar i leken. Även här har familjen ingen särskild idé eller kommer på någon särskild betydelse det kan ha haft. Efter en stund frågar vi om det kan vara så att det har att göra med Jennys kamp med att försöka vara snäll samtidigt som hon vet hur svårt det är. Anders svarar direkt att han inte tror att Jenny varit omtyckt. Gunilla säger att hon tror att Jenny fått skulden för mycket. Att Jenny har svårt för att ta till sig att hon är snäll och god. Antingen är hon ”ful, tjock och äcklig, eller också världens vackraste”. Det finns inget mellanting. Gunilla och Anders är noga med att säga att alla människor är vackra, och också att alla kan göra fel. På fritids kan hon provocera vid olika situationer ungefär som att hon väntar på att få stryk. Anders säger att det antagligen är så hon har gjort hemma. Han ställer frågan om varför barn gör sådant när de varit med om att få stryk. Vi tar upp möjligheten av att det kan vara så att vissa barn ofta söker sig till situationer som tidigare slutat illa i något slags hopp om att få uppleva en annan och bättre lösning. Gunilla säger att Jenny ibland inte tål någonting utan vill få uppmärksamhet och plåster för vad som helst, samtidigt som hon nästan inte gav ett ljud ifrån sig när hon klämde fingrarna i bildörren i påskas. – Hon bara satt där och tårarna rann. Anders flikar in att det enda Jenny sa var ”nu försvinner mina fräknar” (hon var utklädd till påskkärring). Gunilla fortsätter med att berätta att Jenny är så snäll och har ett hjärta av guld, men kan inte säga det enkla ”så fin du är” till någon annan.

Vi tar sedan upp frågan om de tycker att leken förändrats från den första till den senaste. Gunilla säger att det blev väldigt svårt när Jenny blev så splittrad i den fjärde leken. Gunilla kände sig mycket nöjd med den senaste leken med bara sand som blev lugn och fin.

Sedan följer en diskussion som handlar om hur Gunilla och Anders fångar upp och hanterar situationer hemma när Jenny på olika sätt skapar situationer som hon trappar upp och blir svärbemästrade. Gunilla säger att hon ju inte gärna i lekarna vill visa upp ”när jag tappar tålamodet, Jenny driver mig långt hemma”. Vi diskuterar hur Gunilla och Anders kan bemöta Jenny hemma innan någon av de vuxna känner att de är på väg

att tappa kontrollen. Gunilla menar att Jenny driver sitt beteende så långt att det känns som att hon väntar på ett slag. Men när det gått över är hon "jättego". Gunilla och Jenny har talat om att det är bättre att Jenny går ifrån en stund när hon "känner sig grinig" istället för att det slutar med att hon sårar någon. Jenny håller med om detta, "hon vill ju vara vän med alla", men glömmer det till nästa gång. Anders har märkt att när Jenny förnekar något hon uppenbart har gjort, kan hon vända och kännas vid det om man inte fortsätter att pressa henne utan istället rycker på axlarna och släpper ämnet.

Vi frågar om leken eller eftersamtalen hjälpt dem med att förstå vad Jenny har inom sig och är upptagen av. Gunilla svarar att "det ni har sagt stämmer ju – när man får det förklarat. Men jag skulle inte ha fattat det själv". Vi kanske ska se detta svar från Gunilla som en av nyckelreplikerna från intervjun när det gäller frågan om hur väl vi lyckats med vårt syfte att tillämpa BOF som en handledningsmöjlighet i stödet till familjen.

Intervjun övergår sedan än mer till ett handledningssamtal där Gunilla och Anders berättar om Jennys behov av att vara liten hemma, men att hon behövde tydlig hjälp med att vara i sin egen ålder utanför hemmet. Hur Jenny kan "sprudla" av glädje över enkla saker, att man sjunger i bilen, och överösa familjen med plötsliga kärleksförklaringar. Att Jenny kan bli avundsjuk och svartsjuk på alla med undantag för barnbarnet på 1,5 år som Jenny är fantastiskt fin med. Att Jenny fantiserat om att dö, och vakna upp till ett liv där hennes "riktiga" familj kunde ta hand om henne. Hur svårt det blir för Jenny när hon ringer till sina biologiska föräldrar och de inte har tid att tala med henne eller intressera sig för hur hon har det.

SLUTDISKUSSION - STUDIEN

När vi valde att skriva ett paper om BOF, var det för att vi alla tre hade en utbildning i BOF bakom oss. Därför ville vi titta närmare på den traditionella handledarrollen kontra handledning genom BOF.

På samma sätt som de två syskon som vi fått följa genom vår uppsats visar på tydliga olikheter sinsemellan, kan vi se att våra båda familjehem är olika varandra. Vad vi tydligt kan se när vi följt BOF- lekarna är att de vuxna som mött var sitt barn i leken är kompetenta vuxna och goda omsorgspersoner.

Åldersskillnaden mellan barnen är tre år. Förmågan att leka både när det gäller på symbolnivå och hur de möter den andre i leken skiljer sig avsevärt åt. Tim visade direkt att symbollek var för avancerat. Vi fick börja leka på en basal nivå och därefter successivt bygga på med enkla leksaker. Utvecklingen i leken har varit jämn och stegvis kunnat lyftas till en mera avancerad nivå. Det allt överskuggande temat har varit Tims svårigheter att förhålla sig till gränser och hans våldsamma drivkraft att forcera gränserna.

Bengt har lyckats att stoppa Tim på ett respektfullt och kreativt sätt. Bengt har med vårt stöd lyckats möta Tims ganska provokativa tester på en vuxen nivå och också dämpa Tims höga tempo.

När det gäller Jenny visade hon från början att hon är åldersadekvat både när det gäller valet av figurer och hur man möter varandra i leken. Hon använde lekmaterialen för att på en symbolnivå gestalta sin livssituation och sitt trauma. Hennes tydliga teman var två familjer, lämna bort djur, övergivenhet och fara. Hennes teman blir så starka för henne i leken att hon till slut upplever leken som verklighet. Därför väljer vi att till den sista leken hitta tillbaka till det enkla goda mötet genom att bara använda sand och händer.

En uppenbar skillnad mellan barnens sätt att hantera BOF- leken är att Tim börjar leka kaotiskt . Jennys lek börjar med ordning och god samhandlingsförmåga för att efterhand bli kaotisk.

Både Bengt och Gunilla uppgav att de tyckte att lekandet var roligt och spännande men också tröttnande. Båda säger också att barnen gärna kom för att leka men oftast somnade i bilen på väg hem.

Tims familj gör direkt egna kopplingar från leken till vardagssituationer utan så mycket hjälp från oss. Eftersamtalen blir därför mer dialog. Bengt ser tydligt hur Tim behöver bemötas i leken för att komma vidare i sin utveckling. Här fungerar handledningen mer som ett gemensamt lekutrymme och familjen och vi blir mer jämbördiga parter. Familjen har en tydlig och god reflexiv förmåga som de själva litar på. Vi kan bekräfta Bengt i att han lyckats skapa det ”terapeutiska rummet” i leken, dvs. han möter Tims kraftiga och kaotiska utagerande på ett lekfullt, tydligt och respektfullt sätt.

Jennys familjehemsmamma Gunilla har i leken blivit allt tydligare att bemöta Jenny. Hon har blivit en stödjande vuxen som kan härbärgera Jennys ångest och rop på hjälp. Hon kan aktivt leda och skydda. När vi i eftersamtalen strävar efter att gemensamt utforska och reflektera, efterfrågar Gunilla och Anders mer av vår expertis än litar på sin egen reflektionsförmåga. Vi måste därför möta den här familjen på ett annat sätt.

För att öka familjens tilltro till sin egen förmåga att reflektera försöker vi att inte ge för tidiga svar på det de efterfrågar. Genom våra frågor vill vi istället få Gunilla och Anders att själva fundera över varför Jenny gör som hon gör och vad som styr Gunilla när hon möter henne.

SLUTDISKUSSION – HANDEDARROLLEN

Ett tema som funnits med från utbildningens första dag ända till dess slut har varit hur vi som familjehemssekreterare ska avgränsa och renodla handledarrollen. Våra övriga funktioner som utredare, arbetsledare, avtalspart, vardagsstöd mm gör detta komplicerat.

Det som blir uppenbart i den diskussionen är att ramarna och strukturen i BOF i sig blir en tydlig avgränsning mot våra andra funktioner. Vi kan se att BOF blir ett skyddat område.

Liselotte och Marie har inte varit handläggare för de familjer med vilka de har arbetat med BOF i denna studie. Om vi strävar efter en handledningssituation som så långt som möjligt ska präglas av ett möte med två jämbördiga parter blir vår konklusion att handläggaren inte ska vara den som leker i BOF med sina egna familjer. Däremot är det mycket viktigt att handläggaren är närvarande och delaktig i det som sker.

I vårt avsnitt om handledning refererar vi till Kerstin Marklund som skriver om ”handledning som ett lekutrymme” och att en ökad lekförmåga gör oss mer empatiska.

Anders Wesslund, BOF-terapeut, skriver i sin artikel ”På hal is” om lek att:

” Lek är också en jämställd diskurs. Leken upphör i samma ögonblick som ömsesidigheten bryts. Lekfullhet förutsätter därför jämställdhet och försvinner där makt utövas. Det terapeutiska projektet behöver sträva mot jämställdhet – mellan likvärdiga parter - om ett mellan- eller lek område ska uppstå”.

Det som Wesslund så tydligt beskriver är några av de viktigaste grundläggande förutsättningarna för att genuin lek ska kunna uppstå och fortgå.

Låt oss därför ha det som mål att göra vårt arbete som handledare så lekfullt som möjligt.

LITTERATURLISTA

Andersen, Tom	Reflekterande processer
Samtal och samtal om samtalen
Mareld 2003
Beek ,Mary och Schofield Gillian	Providing a secure Base in Long-
Term Foster Care
BAAF 2004
Cajvert, Lilja	Behandlarens kreativa rum
Om handledning
Studentlitteratur 1998
Soltvedt, Martin	BOF Barnorienterad familjeterapi
Mareld 2005
Wrangsjö, Björn m fl	Handledarens erfarenheter i
Psykoterapi och psykosocialt
arbete
Mareld 2006
Olika författare	Fra Norge.Til Sverige-og
Tilbake igjen
Sammandrag av seminarier 2007

Frågor till familjehemsföräldrarna.

Vi skulle vilja att ni funderade över de frågor vi ställer till er eftersom vi vill veta vad ni tänker om det arbete vi gjort tillsammans i barnorienterad familjeterapi. Vår tanke är också att era tankar och erfarenheter är till hjälp för oss i vårt framtida arbete tillsammans med andra familjehem.

■ Att som vuxen leka tillsammans med ett barn är ett ganska ovanligt sätt att arbeta inom familjehemsvården. För den vuxne kan det kännas både roligt och konstigt.

Kunde vi ha förberett er på något annat sätt för att det skulle känt så bekvämt och naturligt för er som möjligt?

■ Efter att ni läst vårt referat från lekarna och eftersamtalen, är det något särskilt ni kommer ihåg?

Antingen av det som vi återgivit, eller något annat som vi inte har med. Det kan gälla någon händelse, situation eller känsla.

Eller om det är något vi har återgett som ni inte alls känner igen eller som ni har uppfattat på ett annat sätt.

■ Är det något särskilt ni haft hjälp av från lekarna eller eftersamtalen som ni kunnat överföra till vardagen när det gäller att bemöta eller förstå barnet?

■ Tycker ni att leken förändrats från den första leken till den senaste. På vilket sätt?

■ Har leken eller eftersamtalen gjort att du fått någon hjälp med att förstå vad barnet har inom sig och är upptaget av?

■ Egna kommentarer: